

Quluzadə Bəhram Əndəlib oğlu,
Şamaxı Astrofizika Rəsədxanası
bahram.guluzade@mail.ru
Salmanova Gülgəz Sabir qızı
Bakı Slavyan Universiteti

XX ƏSR AZƏRBAYCAN POEZİYASINDA ASTRONOMİK MOTİVLƏR

Açar sözlər: ulduz, planet, komet, lirika

Key words: stellar, planet, comet, lyric poetry

Ключевые слова: Звезда, планета, комета, лирика

Ulduz elminin dəqiq yaranma tarixi məlum deyil. Görkəmli astrofizik İosif Şklovskinin qeyd etdiyi kimi, nəinki insanlar, eləcə də bir sıra digər canlılar da astronomik duyuma malikdir. Göy qübbəsi öz füsunkarlığı ilə insanları daim özünə çəkmiş, şairlərin ilham mənbəyi olmuşdur. XX əsr Azərbaycan poeziyası da bu baxımdan zəngindir.

Ölməz Mirzə Ələkbər Sabir öz satirasına astronomik notlar əlavə edir [1]:

Düz yeri bir yupyumuru şey sanır,
Həm də deyir sutkada bir fırlanır.
Göy dayanır, ay dolanır, gün yanır,
Kafirə bax, gör nə bədimandı bu,
Dur qaçaq, oğlum, baş ayaq qandı bu!

“Şərqi Şekspiri” adlandırılan Hüseyn Cavidin yaradıcılığında da sonsuz Kainat bütün incəlikləri ilə canlanır [2]:

Mən fəqət hüsn-xuda şairiyəm,
Yerə enməm də, səma şairiyəm!

Monumental şairimiz Səməd Vurğunun şeir və poemalarında sirli-soraqlı dünyanın poetik mənzərəsi verilir [3]:

Ayazlı-şaxtalı o qış axşamı
O ay dediyimiz göylərin şamı
O qarlı düzlərə baxıb yanırdı,
Yolçular getdikcə yol uzanırdı.

Xalq şairi Məmməd Araz öz poeziyasında astronomik çalarlar işlədir[4] :

Məndən soruşanda sən kimsən, onda
Nəsimi oluram alov donunda.
Bəzən üfük adlə bir Nizamiyəm,
Demək mən xilqətəm, demək hamıyam.
Bəzən Füzuliyəm, bir planetəm,
Bəzən bir ulduzam, bəzən kometəm.

Şairin “Azəri qızı” şeiri də bu cəhətdən maraqlıdır:

Dünya durulaşar ana səsindən,
Gör neçə illərdir onsuzam, gülüm.
Planet gözlərin cazibəsində
Yaşayan bir parça ulduzam, gülüm.

Ölməz şair Nüsət Kəsəmənlinin lirikasında ulduzlu səma motivlərinə tez-tez rast gəlinir [5]:

Sanaram ki, dünyaya
İlk açılan səhərəm.
Ulduzları endirib
Yollarına səpərəm.
Başına dolanaram,
Əllərindən öpərəm,
Məni sevmədiyini
Bilsəm yalan deyirsən.

Dünyasını vaxtsız dəyişmiş Tahir Aslanlıda belə misralar var [6]:

Hara getdin, niyə getdin, nə üçün,

Bəlkələrim sığışmayır bir yerə.
Açılıram səhər kimi səninçün,
Ulduz olub çəkilirsən göylərə.

Şamaxı Astrofizika Rəsədxanasının alimləri içində də şeirə, sənətə meyl edənlər az olmayıb.

Elmlər doktoru Sabir Məmmədovun aşiq şeiri üslubunda yazdığı bir sıra maraqlı əsərləri var. O, əslən Güney Azərbaycandan olan astronom Ədalət Ətainin oğlu Təbrizin dünyaya gəlməsini “Toyunu Təbrizdə edək, Təbrizim!” – qoşması ilə salamlayıb:

Sənsiz keçirmişəm neçə qış, yazı,
Uca dağlar aşdım, gəzdim çöl-düzü,
Axırda Bakıda tapdım Təbrizi.
Gəl səni bağrıma basım, Təbrizim!
Yolunda qurbanlar kəsim, Təbrizim!

Yadima düşəndə fikrim dolaşır,
Könlüm tüğyan edir, huş başdan aşır,
Kürüm lərzələnir, Arazım daşır.
Gəl üzmə əlini məndən, Təbrizim!
Heç vaxt ayrılmaram səndən Təbrizim!

Bakı-Təbriz iki gözümdü mənim,
Qəlbimdən süzülən sözümdü mənim.
Cənub elimizə gedək, Təbrizim!
Toyunu Təbrizdə edək, Təbrizim!

Xalq şairi Söhrab Tahir bu şeirə başağıdakı bəndi əlavə etmişdir:

Yarı bölünərmi yaşayan bir can,
De, neyçün ikidi bəs Azərbaycan,
Anamız anamla birləşər haçan,
Cavab ver, ciyərim yandı, Təbrizim!
Sel kimi göz yaşım qandı, Təbrizim!

Ədalət Ətai deyir:

Hörmətli şairimiz Söhrab Tahir bu şeirə görə Sabir Məmmədova əhsən yazmışdır. Şeiri Sabir Məmmədov avtobusda yazmış və Bakıdan Şamaxıya çatanda mənə vermişdir. O mənim oğlumun adını Təbriz qoymağıma çox sevinmiş və ilhama gəlmişdir. Ona görə də üç saatlıq Bakı-Pirqulu marşrutu ilə gedən xidməti maşında bu şeiri hasil etmişdir.

Səma mexanikası üzrə görkəmli mütəxəssis, mərhum Rəhim Zeynalov da bədii yaradıcılıqla məşğul olurdu. O yazırdı:

Hanı ilham verən o dövrən, büsat?
Hanı el havası Dilqəm, muğamat?
Rəhimin arzusu dərinidir qat-qat...
İstər bəxt ulduzu – Ülkəri görsün.

Uzun illər Rəsədxanada işləmiş Musa Musayev də qələmini şeirdə sınayıb. Onun “Nurlu Günəş” adlandırdığı əsərində belə misralar var:

Göylərin sultanı, xəbərin varmı?
Sənin ulduzlardan xəbərin varmı?
Meteorlar ulduz-ulduz sürünür,
Göydəki izlərdən xəbərin varmı?

Kosmik uçuşlar, böyük astrofiziki kəşflərlə zəngin olan çağdaş dövrümüzə astronomik çalarlarla boyanmış poeziya nümunələri xüsusi ilə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə poetik incilər oxuçulara yüksək bədii zövq verir, eləcə də onları Kainatın sirləri üzərində düşünməyə səsləyir, böyüməkdə olan gənc nəslin təlim-tərbiyəsində əvəzsiz rol oynayır.

Ədəbiyyat:

1. M.Ə.Sabir. Hophopnamə. “TURAN” nəşrlər evi, Bakı, 2002.
2. Hüseyn Cavid. Əsərləri. “Lider” nəşriyyatı, 2005.
3. Səməd Vurğun. Seçilmiş əsərləri. “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, Bakı, 2005.

4. Məmməd Araz. Aylarım, illərim. Bakı, "Gənclik", 1978.
5. Nüsrət Kəsəmənli. Seçilmiş əsərləri. "Şərq-Qərb" nəşriyyatı, 2004.
6. "Çinar pöhrələri" ədəbi almanaxı. Bakı, "Gənclik", 1979.

Astronomical motives in the Azerbaijan poetry of XX century **Summary**

The sky cupola gone always an inspiration to poets. Azerbaijan poetry of XX century also is rich with astronomical motives. Sabir, Javid, Vurgun and other masters of word extoled the sky of stellar. Some of Azerbaijan's astronoms also wrote poems about the cases of heaven. Poems about stars have special mean at our space time. Readers take a big pleasure from them. They call readers to think about secrets of Universe. Such works play special role in education of young people.

Астрономические мотивы в азербайджанской поэзии XX века **Резюме**

Небесный свод всегда давал вдохновение поэтам. Азербайджанская поэзия XX века тоже богата астрономическими мотивами. Великие мастера слова Сабир, Джавид, Вургун и другие воспевали звездное небо. Некоторые азербайджанские астрономы тоже писали стихи о небесных явлениях. В нашем космическом веке стихи о звездах имеют особое значение. Читатели от них получают огромное удовольствие. Они призывают читателей задуматься о тайнах Вселенной. Такие произведения играют особую роль в воспитании молодежи.

Rəyçi: f.f.d. F.Qurbansoy